Floraväktarverksamheten i Skåne 25 år 1988 – 2013

Floraväktarna i Skåne Rapporterar

Göran Mattiasson, Kjell-Arne Olsson, Åke Svensson & Charlotte Wigermo

Bild 1. Sandnejlika *Dianthus arenarius* ssp. *arenarius* är en av Sveriges ansvarsarter som ska ges ett särskilt starkt skydd. Sandnejlikan har större delen av sin globala förekomst i östra Skåne. Sandnejlikan är starkt hotad och ska skyddas enligt EU:s art- och habitatdirektiv. Sandnejlika är fridlyst. Foto: Göran Mattiasson.

Floraväktarna i Skåne inledde sin verksamhet 1988. Floraväkteriet har successivt utvecklats under årens lopp och blivit allt mer omfattande men också allt viktigare för vårt samhälle. Floraväktarna är ett nationellt nätverk av naturintresserade som bevakar och förbättrar kunskapen om våra hotade arter. Växtplatser i Skåne, som följs, rapporteras och vårdas, har liksom antalet arter blivit allt fler med tiden. Antalet Floraväktare har lyckligtvis också ökat i antal och omfattar idag ett hundratal personer i Skåne och mer än ett halvt tusen i Sverige. Under 2000-talet har tusentals fynd och rapporter redovisats av Skånes Floraväktare på ArtPortalen (www.artportalen.se). Varje rapportör kan numera direkt på ArtPortalen få del av en arts situation i såväl Skåne som övriga Sverige, dvs. både sina egna och andras fynd på karta eller i förteckning över fyndplatser. Totalt har över 35 000 uppgifter rapporterats från Skåne om förekomst av rödlistade arter (både hotade och nära hotade arter) sedan 1980. Under 2012 rapporterades cirka 1 200 uppgifter om Skånes hotade arter.

Lunds Botaniska Förening har haft samordningsansvaret inom Skåne för att driva och utveckla Floraväktarverksamheten, som på nationell nivå koordineras av Svenska Botaniska Föreningen sedan 2005, tidigare ArtDatabanken. Ansvarig för verksamheten inom Lunds Botaniska Förening har under åren varit:

Göran Mattiasson 1988–1996
Kjell-Arne Olsson 1996–2009
Charlotte Wigermo 2009–tills vidare

Floraväktarnas rapporter om hotade arter har varit och är användbara på många olika sätt i såväl lokalt, regionalt, nationellt och internationellt sammanhang, vilket framgår närmare av kapitlet om Rödlistans betydelse i samhället. Cirka ett 90-tal artiklar har skrivits om Skånes hotade arter sedan starten, vilka förtecknas avslutningsvis i en litteraturlista. I denna rapport har Föreningen sammanställt uppgifter och resultat om ett 50-tal av de mest hotade arterna i Skåne som kartlagts under åren, 2009-2013, och som presenterats i Botaniska Notiser i serien ”Floraväktarna i Skåne rapporterar”.

Lunds Botaniska Förening skulle aldrig kunna redovisa en rapport av detta slag utan stora insatser från landskapets Floraväktare. Föreningen vill tacka var och en som på olika sätt bidragit i arbetet med Skånes Floraväktarverksamhet och gjort det möjligt att både förbättra kunskapen om och öka insatser för en bättre floravård såväl genom konkreta insatser som genom förbättrad informationen till myndigheter som därigenom fått bättre möjligheter att öka hänsynen till våra vilda växter. ArtDatabanken har välvilligt tillhandahållit bilder på sid. 4, 5 och 7.

Vill Du bli Floraväktare eller utöka dina insatser eller ställa frågor om verksamheten kan du söka svar på Föreningens hemsida www.lundsbotaniska.se eller kontakta Charlotte Wigermo, som är regional samordnare för Floraväktarverksamheten i Skåne.

Trevlig läsning och mycket nöje!

Åke Svensson
Ordförande
Lunds Botaniska Förening

Bild 2. Sandnejlika är inte den enda *Dianthus*-art som är hotad och fridlyst i Skåne. Även praktnejlika som du kan läsa mer om på s. 39 är en art på stark tillbakagång. Foto: Göran Mattiasson.

Innehållsförteckning – artiklar i serien ”*Floraväktarna i Skåne rapporterar*”

	Artikel år	Hotkat.	Sid.
Alvarveronika	2013	EN	92
Backsippa	2010	VU	23
Björnbär			
- Glansbjörnbär	2010	En	141
- Grovtaggigt björnbär, Ystadsbjörnbär	2010	CR	141
- Lindbjörnbär	2010	CR	141
- Pyramidbjörnbär	2010	CR	141
- Skuggbjörnbär	2010	EN	141
- Slokbjörnbär	2010	EN	141
Bäckfräne	2010	C1	139
Filtros	2010	CR	141
Flikstånds	2010	CR	142
Fältnarv	2011	EN	70
Granspira	2013	NT	111
Hålnunneört	2014	NT	125
Hårnarv	2011	NT	70
Jättefräken	2010	CR	137
Kamomillkulla	2010	EN	136
Klockgentiana	2010	VU	13
Klotullört	2011	VU	27
Klubbfibbla	2014	EN	129
Kritsuga	2010	CR	136
Kustgentiana	2010	EN	13
Kustgullpudra	2010	CR	137
Kärrnocka	2010	CR	143
Kärrnäva	2013	EN	81
Luddfingerört	2013	EN	97
Luktvädd	2009–12	VU	144
Maskros			
- Sydmaskros	2010	CR	143
- Österlensmaskros	2010	CR	143
Naverlönn	2010	CR	135
Piggfrö	2013	EN	89
Praktnejlika	2011	EN	39
Rapunkelklocka	2013	EN	85
Rutlåsbräken	2009	EN	163
Saltmålla	2013	EN	119
Sandnejlika	2011–12	EN	57, 60
Sandvedel	2009	EN	157
Sandnörel	2010	CR	139
Selleri	2010	CR	136
Sjönajas	2010	EN	139
Sjötåtel	2013	VU	102
Skuggbräken	2010	CR	139
Småfrossört	2010	CR	142
Spjutsporre	2011	EN	63
Spädnarv	2010	CR	136
Stinkmålla	2010	CR	136
Strandsötväppling	2010	CR	138
Svarttåg	2010	CR	139
Sydäppelros	2010	CR	141
Tistelsnyltrot	2010	EN	35
Trubbstarr	2011	EN	52
Vårvial	2010	CR	10, 138
Väggört	2013	VU	108
Åkerros	2010	CR	140
Äkta stormhatt	2010	CR	136
Ängssilja	2010	CR	142
Ängsskära	2009	NT	165
Ölandskungsljus	2009	EN	169

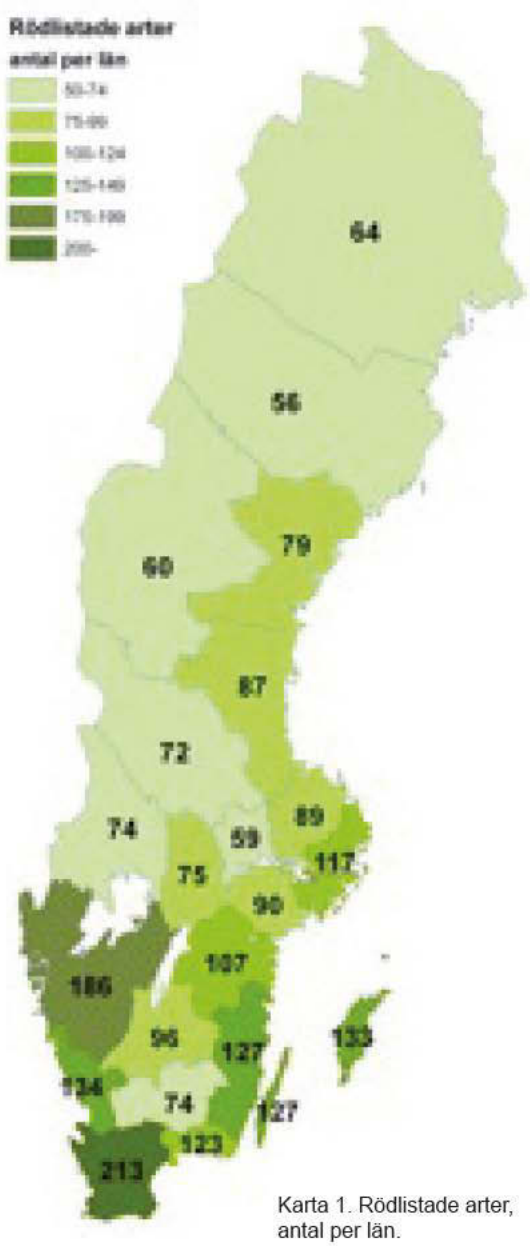
Bild 3. Tyvärr, ängslosta är nog en art som försvunnit från Skåne. Senast sågs den vid Bingsmarken i Skurup för ca 10 år sedan. Foto: Åke Svensson.

Hotade arter i Skåne och Sverige

Tillståndet i vår naturmiljö är resultatet av de händelser som ett område genomgått. Många kärlväxter är hotade i Sverige, dvs. de har inte sin framtid säkrad. Hotade arter finns i hela Sverige. För de 519 kärlväxter som ingår i Sveriges rödlista 2010 måste åtgärder vidtas för att öka individantalet och skapa livskraftiga bestånd. Många arter kräver särskilda men individuellt anpassade åtgärder utöver vanligt hänsynstagande i jord- och skogsbruk för att överleva. Naturvårdsverket har riksdagens och regeringens uppdrag att fastställa och genomföra sådana Åtgärdsprogram. Dessa gynnar naturligtvis också en rad andra växt- och djurarter som lever i miljöer med samma ekologiska förhållanden.

Arter som kontinuerligt minskar i antal och populationsstorlek indikerar att miljötillståndet på växtplatsen förändrats på ett sätt som missgynnar arten. Antalet hotade arter i Sverige ökar påtagligt i antal mot söder och är störst i Skåne – se karta. Floraväktarna arbetar för att kartlägga de hotade arternas tillstånd för att genom olika åtgärder själva och med hjälp av markägare, myndigheter och organisationer sköta, restaurera och bevara eller skapa sådana miljöer som arterna kräver.

Sverige har ett ansvar för att skydda naturtyper och arter som i ett nationellt och internationellt perspektiv är hotade. Många kärlväxter förekommer enbart på ett fåtal platser och har svårt att utan hjälpande insatser sprida sig till nya biotoper. Detta är en följd av strukturrationaliseringar och nya brukningsmetoder som genomförts inom jord- och skogsbruk men också ett resultat av att många vatten förorenats. Förändringar i naturmiljön har i ett längre tidsperspektiv blivit påtagliga efter andra världskriget men startade i många fall redan tidigare. Floraförändringar är svåra att upptäcka, särskilt hos vanliga arter med minskande populationer, eftersom de årliga förändringarna är små och sker under lång tid. Arter som ökar och minskar i populationsstorlek är en process som pågår hela tiden och även sker idag. Dränering och torrläggning av våtmarker, kvävenedfall och gödsling av betes- och skogsmarker, igenväxning och skogsplantering av betesmarker är åtgärder som alla påtagligt förändrat floran och faunan i vår natur.

Karta 1. Rödlistade arter, antal per län.

Rödlistan 2010

Förteckningen över ”Rödlistade arter i Sverige 2010” redovisar situationen för landets växt- och djurarter. Här redovisas vilka arter som riskerar att försvinna från landet och varför arterna är hotade. I förteckningen har arter bedömts och klassificerats i olika kategorier (se tabell). De arter som tillhör kategorierna Akut hotad, Starkt hotad och Sårbar betecknas som hotade och det är i första hand dessa arter Floraväktarna övervakar.

Rödlistan fastställs av Naturvårdsverket och är upprättad enligt de principer som Internationella naturvårdsunionen, IUCN, fastställt. Underlag till Rödlistan tas fram av ArtDatabanken och deras respektive expertkommittéer för olika artgrupper.

Ny nationell Rödlista fastställs vart 5:te år med hänsyn till ny kunskap och nya bedömningar. Ny Rödlista fastställs 2015.

I Skåne är långt fler arter hotade än som framgår av den nationella listan. Dessa arter förekommer lyckligtvis i större och mera livskraftiga populationer norr om Skåne och uppmärksammas därför inte på samma sätt.

Rapportering i ArtPortalen

Floraväktarna använder ArtPortalen (www.ArtPortalen.se), som är ett webb-baserat rapporteringssystem för observationer av arter. ArtPortalen sköts och utvecklas av ArtDatabanken med stöd av Naturvårdsverket och drivs i samarbete med bland annat Svenska Botaniska Föreningen, som har nationellt ansvar att samordna Floravärkteriet i Sverige.

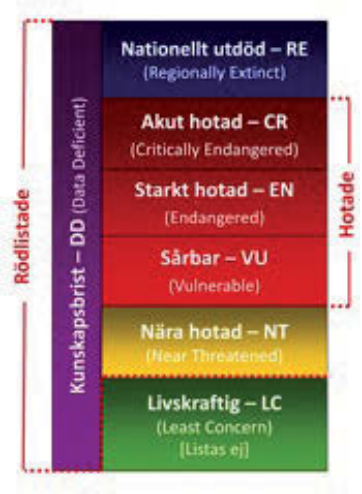

Bild 4. Grovtaggigt björnbär [Ystadsbjörnbär] *Rubus steracanthos*, Akut hotad – CR, är en av Sveriges ovanligaste växter. Den växer endast på en enda lokal i Sandskogen utanför Ystad. Foton: Åke Svensson.

Arter som försvunnit ur Rödlistan 2010 eller återupptäckts

Bild 5.Dvärgag, som inte setts till i Sverige under 63 år, återupptäcktes på sin gamla växtplats vid Vombsjön i Skåne i stort antal 2013 – se artikel i Svensk Botanisk Tidskrift 2014 nr 2. Foto: Åke Svensson.

Livskraftiga arter – försvinner ur Rödlistan

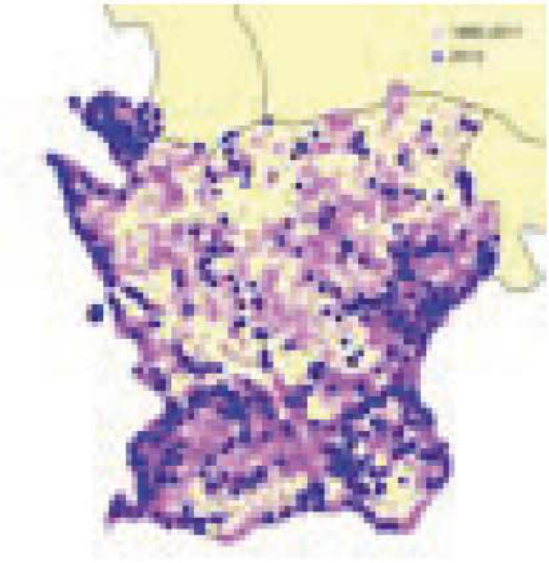
Fingerhirs, småfruktig jungfrukam, glansigelknopp, idegran, blåtåg och sandsvingel är några exempel på skånska arter – som även förekommer i andra landskap – och som tillhörde Sveriges rödlista 2005 men som inte längre är rödlistade, då arterna inte längre uppfyller villkoren för Rödlistan 2010. Tillståndet för dessa arter har förbättrats och de bedöms nu som livskraftiga (LC – se sid 5) - ett resultat av gemensamma insatser och rapporter från Sveriges Floraväktare och andra.

Rödlistade kärlväxter i Skåne 2010

Rödlistade kärlväxter förekommer spridda över hela Skåne. Totalt är över 6 000 lokaler kända för att hysa rödlistade kärlväxter i Skåne.

Under perioden 1980–2011 har drygt 35 000 förekomster rapporterats till ArtPortalen om 2010 års rödlistade arter. Enbart under 2012 rapporterades över 1 200 förekomster.

Antalet rödlistade kärlväxter i Skåne, uppgår totalt till 318 arter och antalet hotade arter är 213. Skåne omfattar en yta motsvarande

Karta 2. Rödlistade arters utbredning och förekomst 1980–2011. Mörka prickar – rapporterade fynd av hotade arter 2012.

Tabell 2. Antal hotade arter i Skåne efter landskapstyp.

Landskapstyp	Antal
Jordbrukslandskap [J]	224
Skog [S]	45
Urban miljö [U]	37
Havsstrand [H]	26
Våtmark [V]	23
Sötvatten [L]	21
Brackvatten [B]	1
Fjäll [F]	1
Marin miljö [M]	0
Summa	**368**

2–3 procent av Sveriges areal men innehåller i storleksordningen 60 procent av landets rödlistade och hotade kärlväxter.

25 av Sveriges totalt 30 Försvunna arter – över 80 procent – har tidigare tillhört Skånes flora. Utvecklingen har inte varit och är inte gynnsam för de rödlistade arterna, då andelen ökar kontinuerligt med kraftigare hotbild från Nära hotad till Sårbar till Starkt hotad. Hotbilden skulle vara den motsatta, om utvecklingen skulle närma sig de politiskt beslutade målen att minska antalet hotade arter och istället öka arternas populationer.

Det är knappast förvånande att flertalet rödlistade kärlväxter, 60 procent, återfinns i det starkt uppodlade skånska jordbrukslandskapet. Eftersom en art kan förekomma i olika miljöer blir summan av arter i de olika miljöerna större än totala artantalet. Bågstarr är en sällsynt art som dels förekommer i fjällen (F), dels växer vid kusten nära havsstränder (H).

Floraväktarnas verksamhet och betydelse i samhället

Floraväktarnas rapporter om hotade och sällsynta arter har fått allt större betydelse med tiden. Genom att rapporterna redovisas på ArtPortalen är uppgifterna också offentliga. Sammanfattningsvis kan konstateras att Floraväktarna i Sverige genomför ett arbete vars samhällsvärde årligen uppgår till miljontals kronor.

Idag förutsätter landets myndigheter på alla nivåer att uppgifterna finns tillgängliga och användbara för olika ändamål i samhället. Uppgifter om fynd av arter som inte finns redovisade på ArtPortalen innebär i praktiken att arten inte förekommer på platsen. Det är därför alltid viktigt att rapportera fynden på ArtPortalen.

Tabell 1. Rödlistade kärlväxter i Sverige och Skåne 2010. Betr. förkortningarnas betydelse se fig. s. 5.

	RE	CR	EN	VU	NT	DD	Totalt	Totalt hotade
Sverige	30	63	153	124	147	2	519	340
Skåne	25	35	104	74	79	1	318	213
Skåne	83 %	56 %	70 %	60 %	54 %		60 %	59 %

Samhällsplanering

Floraväktarnas rapporter har sin viktigaste och största praktiska användning i samhällsplaneringen på kommunal och regional nivå. Projekt som tar ny mark- och nytt vattenområde i anspråk för exploatering ska beakta förekomsten av sällsynta och rödlistade arter och sådana uppgifter är därför alltid efterfrågade av såväl planerande som granskande myndigheter.

Detta gäller naturligtvis även när regeringen och domstolar beslutar i ärenden.

Skötselåtgärder

Floraväktarna arbetar för att de hotade arterna och deras växtplatser ska skötas och att hot som igenväxning m.m. om möjligt undanröjs. Åtgärder vidtas ofta i samarbete med markägare, myndigheter och organisationer. Detta gäller både inom och utanför naturskyddade områden. Hot och behov styr Floraväktarnas insatser.

Områdesskydd

Floraväktarnas uppgifter utgör underlag för myndigheters beslut och redovisning av förekomsten av rödlistade kärlväxter i naturreservat, nationalparker och andra skyddsobjekt. Det gäller bland annat beslut i kommuner, länsstyrelse eller nationell myndighet som Skogsstyrelsen, Jordbruksverket, Havs- och vattenmyndigheten samt Naturvårdsverket.

Sverige åtog sig vid EU-inträdet 1995 att genomföra Natura 2000, dvs. att skydda ett nätverk av områden med internationellt särskilt hotade biotoper, växt- och djurarter. Skyddet ska prioriteras och är lagreglerat i Miljöbalken. I Skåne finns mer än 200 Natura 2000-områden. I EU:s förteckning över växter som ska skyddas finns 42 kärlväxter angivna varav 6 i Skåne (dvärglåsbräken, flytsvalting, gulyxne, kalkkrassing, sandnejlika och sjönajas), som Floraväktarna följer.

Artskyddsförordningen

Regeringen beslutar om skyddade och fridlysta arter i Artskyddsförordningen med stöd av 8 kapitlet i Miljöbalken. Här finns också lagbestämmelser för skyddet av arter förtecknade i EU:s art- och habitatdirektiv. Floraväktarnas rapporter, som visar arternas utveckling kan ligga till grund för nya beslut i Artskyddsförordningen.

Åtgärdsprogram för bevarande av arter och naturtyper

Floraväktarnas rapporter används dels som underlag för Naturvårdsverkets Åtgärdsprogram (ÅGP) för att bevara arter och naturtyper, dels för uppföljning och utveckling av arternas tillstånd.

Regeringens etappmål om hotade arter och naturtyper innebär att åtgärdsprogram för att uppnå gynnsam bevarandestatus ska vara genomförda eller under genomförande senast 2015.

Bild 6. Jättemöja är en av de exklusivt skånska växter som har ett eget åtgärdsprogram. Sedan programmet trädde i kraft har möjan ökat.

Sveriges Rödlista

Sveriges rödlista över hotade arter 2010 bygger vad gäller gruppen kärlväxter i stor utsträckning på uppgifter som rapporteras av Floraväktare och andra personer. Ny aktuell Rödlista presenteras 2015, som visar vilka arter som tillkommit på listan över hotade arter och vilka som kunnat avföras då de inte längre bedömts hotade.

Sveriges internationella rapportering

Sverige rapporterar vart 6:e år till EU-kommissionen om tillståndet för de växtarter som finns förtecknade i Art- och habitatdirektivet. Sammantaget kan konstateras att arter i södra Sverige i stor utsträckning har långt kvar för att uppfylla de villkor som direktivet stadgar.

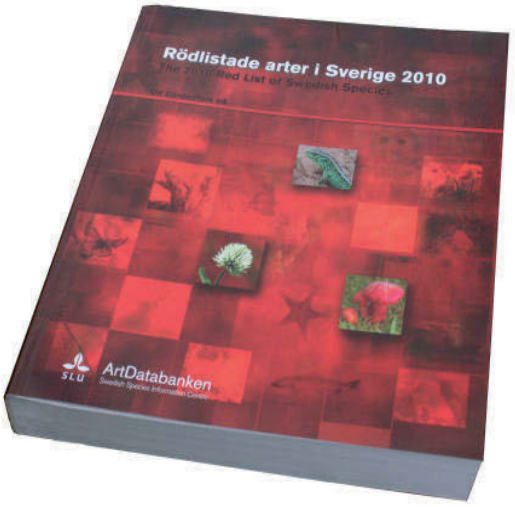

Bild 7. Den svenska rödlistan revideras vart femte år.

Bild 8. Jättemöja växer rikligt vid flera broar och kvarnar i Vramsån. En förtrollande syn! Foto: John Nordqvist.